

Marek Antoni Nowicki

Europejski Trybunał Praw Człowieka – przegląd orzecznictwa (październik– grudzień 2003 r.)

Palestra 49/3-4(555-556), 202-209

2004

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

DRAWA CZŁOWIEKA

Marek Antoni Nowicki

Europejski Trybunał Praw Człowieka – przegląd orzecznictwa

(październik–grudzień 2003 r.)

Zakaz tortur (art. 3)

Niektóre raporty informowały o incydentach z użyciem przemocy przeciwko Serbom w Chorwacji, nie potwierdziły jednak szczególnie złego traktowania byłych kombatanów. Ogłoszono amnestię dla wszystkich uczestników wojny. Skarżący nie wyjaśnił, dlaczego powrót do Chorwacji naraziłby go na złe traktowanie jako byłego kombatanta. Nie wskazał także konkretnych przejawów dyskryminacji, którym mógłby być poddany po powrocie. Ogólnie trudna sytuacja w doświadczonym wojną regionie, na którą mógłby być narażony, nie byłaby tak dolegliwa, aby wchodził w grę art. 3 Konwencji. Sprawa dotyczyła poza tym państwa Konwencji, które zobowiązało się zapewnić prawa w niej zagwarantowane. Skarga była więc oczywiście bezzasadna.

*Decyzja Tomic v. Wielka Brytania, 14.10.2003 r.,
Izba (Sekcja IV), skarga nr 17837/03*

*– dot. Serba z Chorwacji, członka jednostki paramilitarnej,
któremu odmówiono azylu.*

Użycie kajdanek nie rodzi zwykle problemu na tle art. 3 Konwencji, jeśli wiąże się z legalnym aresztowaniem, a nie wchodzi w grę niepotrzebne użycie siły ani wystawienie na widok publiczny.

*Orzeczenie Henaf v. Francja, 27.11.2003 r.,
Izba (Sekcja I), skarga nr 65436/01, § 48*

Akty, które uznawane na razie za nieludzkie i poniżające traktowanie, a nie tortury, mogą w przyszłości być kwalifikowane surowiej. Rosnące wymagania w sferze ochrony praw człowieka i podstawowych wolności prowadzą do coraz surowszej oceny zamachów na podstawowe wartości społeczeństw demokratycznych. Oznacza to możliwość surowszej kwalifikacji takich czynów również na tle art. 3

*Orzeczenie Henaf v. Francja, 27.11.2003 r.,
Izba (Sekcja I), skarga nr 65436/01, § 55.*

Art. 3 Konwencji rodzi często obowiązek prowadzenia oficjalnego śledztwa. Nie ogranicza się on jednak do przypadków złego traktowania przez funkcjonariuszy państwa.

*Orzeczenie M.C. v. Bułgaria, 4.12.2003 r.,
Izba (Sekcja) I, skarga nr 39272/98, § 151.*

Odstraszenie od poważnych przestępstw, takich jak gwałt, w których wchodzi w grę podstawowe wartości i istotne aspekty życia prywatnego, wymaga skutecznych przepisów prawa karnego. Dzieci i inne osoby słabsze są szczególnie uprawnione do takiej ochrony.

*Orzeczenie M.C. v. Bułgaria, 4.12.2003 r.,
Izba (Sekcja) I, skarga nr 39272/98, § 150.*

Obowiązek państwa na podstawie art. 8 ochrony fizycznej integralności jednostki może obejmować również skuteczne postępowanie karne.

*Orzeczenie M.C. v. Bułgaria, 4.12.2003 r.,
Izba (Sekcja) I, skarga nr 39272/98, § 152.*

Zgodnie ze współczesnymi standardami i procesami obowiązki państw na podstawie art. 3 i art. 8 Konwencji muszą obejmować penalizację i skuteczne ściganie każdego niedobrowolnego aktu seksualnego, również gdy ofiara nie stawia fizycznego oporu.

*Orzeczenie M.C. v. Bułgaria, 4.12.2003 r.,
Izba (Sekcja) I, skarga nr 39272/98, § 166.*

W praktyce może być trudno udowodnić brak zgody przy braku bezpośrednich dowodów gwałtu, takich jak ślady przemocy lub zeznania naocznych świadków. Władze muszą jednak zbadać wszystkie okoliczności i na ich podstawie podjąć decyzję. Śledztwo i jego wnioski muszą koncentrować się na ustaleniach dotyczących braku zgody.

*Orzeczenie M.C. v. Bułgaria, 4.12.2003 r.,
Izba (Sekcja) I, skarga nr 39272/98, § 181.*

Ogolenie więźniowi głowy oznacza przymusową zmianę wyglądu. Istnieje duże prawdopodobieństwo, iż osoba poddana takiemu traktowaniu ma poczucie poniżenia. Konsekwencje takiego zabiegu trwają przez dłuższy czas i są łatwo zauważalne. Można więc z dużym prawdopodobieństwem uznać, że osoba w takiej sytuacji ma poczucie zamachu na jej godność. Ocena, czy było to traktowanie poniżające zależy od faktów, w tym osobistej sytuacji ofiary, okoliczności i celu.

*Orzeczenie Jankow v. Bułgaria, 11.12.2003 r.,
Izba (Sekcja) I, skarga nr 39084/97, § 114.*

Prawo do wolności i bezpieczeństwa osobistego (art. 5)

Ust. 1

Przetrzymanywanie w strefie międzynarodowej lotniska, pod stałym nadzorem straży granicznej, bez swobody poruszania się i pozostając do dyspozycji władz należy uznać za pozbawienie wolności.

*Orzeczenie Shamsa v. Polska, 27.11.2003 r.,
Izba (Sekcja) III, skargi nr 45355/99 i 45357/99, § 47.*

W razie pozbawienia wolności szczególnie ważne jest poszanowanie ogólnej zasady bezpieczeństwa prawnego. Ważne jest, aby podstawy pozbawienia wolności z punktu widzenia prawa krajowego były jasno sformułowane, a ich stosowanie było przewidywalne.

*Orzeczenie Shamsa v. Polska, 27.11.2003 r.,
Izba (Sekcja) III, skargi nr 45355/99 i 45357/99, § 49.*

Pozbawienie wolności w strefie międzynarodowej lotniska przez okres nieoznaczony i niedający się przewidzieć, bez konkretnej podstawy prawnej lub prawomocnego postanowienia sądu jest sprzeczne z zasadą bezpieczeństwa prawnego, zagwarantowaną w sposób dorozumiany w Konwencji i będącą jednym z zasadniczych elementów państwa prawnego.

*Orzeczenie Shamsa v. Polska, 27.11.2003 r.,
Izba (Sekcja) III, skargi nr 45355/99 i 45357/99, § 58.*

Ust. 1 lit. e

Uznanie przymusowego umieszczenia w szpitalu psychiatrycznym za zgodne z prawem wymaga spełnienia trzech warunków: 1) istnieje obiektywna opinia lekarska w sposób wiarygodny wskazująca, iż dana osoba cierpi na rzeczywiste zaburzenia psychiczne (poza sytuacjami nagłymi); zaburzenia zasadniają przymusowe umieszczenie w szpitalu; utrzymują się przez cały okres przetrzymywania w szpitalu.

*Orzeczenie Rakevich v. Rosja, 28.10.2003 r.,
Izba (Sekcja) II, skarga nr 58973, § 26–27.*

Ust. 1 lit. f

Zatrzymanie i aresztowanie w celu ekstradycji musi odbywać się zgodnie z procedurą przewidzianą przez prawo w toczącym się postępowaniu w sprawie ekstradycji. Jeśli postępowanie takie nie jest prowadzone z wymaganą starannością, aresztowanie traci usprawiedliwienie.

*Decyzja Leaf v. Włochy, 27.11.2003 r.,
Izba (Sekcja) I, skarga nr 72794/01.*

Ust. 3

System obowiązkowego tymczasowego aresztowania jest sam w sobie niezgodny z art. 5 ust. 3 Konwencji. Przeniesienie na aresztowanego ciężaru dowodu istnienia wyjątkowych okoliczności uprawniających do zwolnienia jest równoznaczne z odrzuceniem zasady art. 5 Konwencji, która stanowi, iż pozbawienie wolności jest wyjątkowym odejściem od prawa do wolności, dozwolonym w wyczerpująco wymienionych oraz ściśle określonych sytuacjach.

*Orzeczenie Jankow v. Bułgaria, 11.12.2003 r.,
Izba (Sekcja) I, skarga nr 39084/97, § 171.*

Prawo do rzetelnego procesu sądowego (art. 6)

Art. 6 ma zastosowanie do decyzji poddających bank przymusowej administracji.

*Orzeczenie Credit and Industrial Bank v. Czechy, 21.10.2003 r.,
Izba (Sekcja) IV, skarga nr 29010/95, § 65–67.*

Prawo francuskie uznaje prawo jednostki dostępu do dotyczących jej akt administracyjnych, a w razie odmowy przewiduje możliwość odwołania się do sądu. W tej sprawie spór

był rzeczywisty i poważny, rozstrzygający o prawie mającym charakter prywatny. Żądane dokumenty dotyczyły bezpośrednio i wyłącznie sytuacji osobistej skarżącego, były mu potrzebne do obrony prawa do powrotu do pracy w szkole. Spór miał więc zabarwienie materialne, co przemawiało za uznaniem, iż art. 6 powinien mieć zastosowanie.

*Decyzja Loiseau v. Francja, 18.11.2003 r.,
Izba (Sekcja) II, skarga nr 46809/99.*

Prawo do osobistego udziału w postępowaniu cywilnym, w odróżnieniu od procesu karnego, nie jest zagwarantowane w art. 6 Konwencji, pod warunkiem, iż strony są reprezentowane przez adwokata.

*Decyzja Roshka v. Rosja, 6.11.2003 r.,
Izba (Sekcja) III, skarga nr 63343/00.*

Postępowanie w sprawie wyłączenia sędziego ma charakter incydentalny i niezależny od postępowania głównego. Prawo domagania się zmiany sędziego nie jest prawem o charakterze cywilnym.

*Decyzja Schreiber i Boetsch v. Francja, 11.12.2003 r.,
Izba (Sekcja) I, skarga nr 58751/00.*

Jeśli całkowitą długość postępowania można zaakceptować mimo poważnych okresów zwłoki zawinionych przez władze, decydującą rolę przy ocenie, czy długość postępowania była rozsądna powinno odgrywać znaczenie interesów wchodzących w grę. Jeśli mają one szczególne znaczenie, od władz należy wymagać specjalnej staranności. Przy braku takiego interesu władze nie muszą traktować sprawy priorytetowo, nadal jednak muszą zapewnić poszanowanie prawa do procesu w rozsądnym terminie.

*Orzeczenie Hadjikostova v. Bułgaria, 4.12.2003 r.,
Izba (Sekcja) I, skarga nr 36843/97, § 34–35.*

Zawarcie w kontrakcie klauzuli stwierdzającej, iż od orzeczenia trybunału arbitrażowego nie ma odwołania, oznacza rezygnację z określonych praw w sposób wyraźny i bez wątpliwości. Art. 6 nie stoi na przeszkodzie takiej rezygnacji.

*Decyzja Transado – Transportes Fluviais Do Sado S.A. v. Portugalia,
16.12.2003 r., Izba (Sekcja) III, skarga nr 35943/02.*

Prawo do poszanowania życia prywatnego i rodzinnego (art. 8)

Wycofanie sił zbrojnych jednego niepodległego kraju z terytorium drugiego po rozpadzie państwa, do którego oba należały, jest z punktu widzenia Konwencji uprawnionym sposobem radzenia sobie z politycznymi, społecznymi i gospodarczymi problemami.

*Orzeczenie Slivenko v. Łotwa, 9.10.2003 r.,
Wielka Izba, skarga nr 48321/99, § 116.*

Rozwiązania dotyczącego wycofania obcych wojsk i ich rodzin, oparte na ogólnym stwierdzeniu, iż jest to konieczne ze względu na bezpieczeństwo państwa, nie można uważać za sprzeczne z art. 8 Konwencji.

*Orzeczenie Slivenko v. Łotwa, 9.10.2003 r.,
Wielka Izba, skarga nr 48321/99, § 122.*

Obowiązek władz podjęcia środków ułatwiających w toku postępowania rozwodowego lub potem kontakty z dziećmi rodzica niesprawującego nad nim opieki, nie ma absolutnego charakteru.

*Decyzja Kallo v. Węgry, 14.10.2003 r.,
Izba (Sekcja) II, skarga nr 70558/01.*

Wolność wypowiedzi (art. 10)

Członków palestry, ze względu na to, że służą wymiarowi sprawiedliwości, obowiązują ograniczenia dotyczące zachowania, korzystają oni jednak z praw i przywilejów, a wśród nich zwykle z pewnej swobody argumentacji przed sądem. Ich postawa musi być jednak dyskretna i godna.

*Orzeczenie Steur v. Holandia, 29.10.2003 r.,
Izba (Sekcja) II, skarga nr 39657/98, § 38.*

Ze względu na specjalne obowiązki adwokatów w pewnych okolicznościach ingerencja w swobodę wypowiedzi obrońcy w toku procesu może rodzić problem z punktu widzenia prawa oskarżonego do rzetelnego procesu sądowego.

*Orzeczenie Steur v. Holandia, 29.10.2003 r.,
Izba (Sekcja) II, skarga nr 39657/98, § 37.*

Swoboda wypowiedzi jest jedną z podstaw społeczeństwa demokratycznego. Z korzystaniem z tej swobody wiążą się jednak obowiązki i odpowiedzialność. Do nich, w kontekście opinii i przekonań religijnych, można zaliczyć również obowiązek unikania w miarę możliwości wypowiedzi niepotrzebnie obrażających innych.

*Orzeczenie Muslim Gündüz v. Turcja, 4.12.2003 r.,
Izba (Sekcja) I, skarga nr 35071/97, § 37.*

Tolerancja i poszanowanie godności istot ludzkich jest podstawą społeczeństwa demokratycznego i pluralistycznego. Z tego wynika, że w społeczeństwach demokratycznych można w zasadzie uznać za konieczną zgodę na próby zapobiegania wszelkim formom wypowiedzi propagujących, podżegających, promujących lub usprawiedliwiających nienawiść opartą na nietolerancji (w tym religijnej). Należy jednak zapewnić, aby reakcje prawne były proporcjonalne do celu. Konkretnie wypowiedzi będące sianiem nienawiści, mogące obrażać jednostki lub grupy, nie korzystają z ochrony art. 10 Konwencji.

*Orzeczenie Muslim Gündüz v. Turcja, 4.12.2003 r.,
Izba (Sekcja) I, skarga nr 35071/97, § 40–41.*

Przy równoważeniu interesów związanych ze swobodą wypowiedzi i ochroną praw innych osób należy zwracać właściwą uwagę na okoliczność, iż korzystający z tej swobody uczestniczy aktywnie w dyskusji publicznej na żywo.

*Orzeczenie Muslim Gündüz v. Turcja, 4.12.2003 r.,
Izba (Sekcja) I, skarga nr 35071/97, § 49.*

W społeczeństwie demokratycznym jednostka może komentować i krytykować wymiar sprawiedliwości i urzędników z nim związanych. Granice dopuszczalnej krytyki funkcyjna-

riuszy pełniących swoje obowiązki mogą być w pewnych okolicznościach szersze niż w przypadku osób prywatnych.

*Orzeczenie Jankow v. Bułgaria, 11.12.2003 r.,
Izba (Sekcja) I, skarga nr 39084/97, § 129.*

Funkcjonariusze muszą wykonywać swoje zadania mając na względzie wyłącznie kryteria zawodowe, nie mogą ich uzależniać od swoich emocji. Potrzeba zapewnienia publicznego zaufania do urzędników w warunkach wolnych od niepotrzebnych perturbacji może usprawiedliwiać ingerencję w swobodę wypowiedzi tylko w razie rzeczywistego zagrożenia.

*Orzeczenie Jankow v. Bułgaria, 11.12.2003 r.,
Izba (Sekcja) I, skarga nr 39084/97, § 142.*

Reklama służy społeczeństwu do poznania cech oferowanych usług i produktów. Może być jednak ograniczona, w szczególności, aby zapobiec nieuczciwej konkurencji oraz reklamie nieprawdziwej i wprowadzającej w błąd. Wszelkie restrykcje muszą jednak podlegać ścisłej kontroli Trybunału.

*Orzeczenie Krone Verlag GmbH & Co KG (nr 3) v. Austria,
11.12.2003 r., Izba (Sekcja) I, skarga nr 39069/97, § 31.*

Ochrona własności (art. 1 Protokołu nr 1)

Utrzymywanie w mocy przez pewien czas przepisów uznanych za niezgodne z konstytucją, miało na celu uniknięcie pojawienia się poważnej luki prawnej w sferze podatkowej. Sytuacja taka jest usprawiedliwiona z punktu widzenia pewności prawnej. Tak więc podejmowanych w tym okresie decyzji podatkowych nie można było uznać za „arbitralne konfikaty” ani za jakiegokolwiek inne naruszenia prawa do poszanowania mienia.

*Decyzja Roshka v. Rosja, 6.11.2003 r.,
Izba (Sekcja) III, skarga nr 63343/00.*

Prawo do skutecznego środka odwoławczego (art. 13)

Wymaganie od państwa skutecznego środka prawnego w związku z przewlekłością postępowania sądowego ma zastosowanie w równym stopniu do spraw cywilnych i karnych.

*Orzeczenie D.M. v. Polska, 14.10.2003 r.,
Izba (Sekcja) IV, skarga 13557/02, § 47.*

Wymogi dopuszczalności (art. 35)

„Trybunał podkreślił, że Polska wprowadziła z mocą prawną od 17 października 1997 r., możliwość wnoszenia indywidualnych skarg konstytucyjnych. Skargę konstytucyjną można wnieść w sprawie zgodności z Konstytucją ustawy lub innego aktu normatywnego, na podstawie którego sąd lub organ administracji publicznej orzekł ostatecznie o jego wolnościach lub prawach albo o jego obowiązkach określonych w Konstytucji (art. 79). We wcześniejszych sprawach Trybunał i Komisja uznały, że postępowanie przed sądami konstytucyjnymi, do których jednostki mają bezpośredni dostęp na podstawie prawa krajowego, jest środkiem prawnym, który powinien być wykorzystany przed wniesieniem skargi do Europejskiego Trybunału Praw Człowieka (X. v. Niemcy, skarga nr 8499/99, decyzja Komisji z 7 paź-

dziennika 1980, DR 21/176 (1980), *Castells v. Hiszpania*, skarga nr 11798/85, orzeczenie z 23 kwietnia 1992r., A.236, § 24–32).

Trybunał zauważył jednak, iż polski model skargi konstytucyjnej charakteryzuje się dwoma ważnymi ograniczeniami: co do zakresu i formy naprawy naruszenia.

Pierwsze polega na tym, że skargę konstytucyjną można wnieść tylko przeciwko przepisowi ustawy, a nie decyzji sądowej lub administracyjnej. Tak więc skarga konstytucyjna możliwa jest tylko, gdy zarzucone naruszenie Konwencji wynika z zastosowania przepisu ustawowego, który można w uzasadniony sposób zakwestionować jako niekonstytucyjny. Oprócz tego, przepis ten musi być bezpośrednią podstawą prawną decyzji indywidualnej, w związku z którą stawiany jest zarzut naruszenia. Procedura w sprawie skargi konstytucyjnej nie może więc być skutecznym środkiem prawnym, jeśli zarzucone naruszenie wynika jedynie z błędnego stosowania lub interpretacji przepisu ustawowego, który w swojej treści, nie jest niezgodny z konstytucją. Skargi konstytucyjnej nie można uznać za skuteczny środek prawny, jeśli określony przepis nie był podstawą prawną ostatecznej decyzji – sądowej lub administracyjnej – a tylko w pewnym stadium postępowania głównego podstawą podjęcia środków tymczasowych lub incydentalnych (decyzja Trybunału w sprawie *Brudnicka v. Polska*, 16 stycznia 2003r., skarga nr 54723/00).

Pozostało ustalić, czy skarga konstytucyjna jest skutecznym środkiem prawnym dla celów art. 35 ust. 1 Konwencji, jeśli zarzucone naruszenie wynika ze stosowania – jako bezpośredniej podstawy prawnej decyzji lub aktu mającego wpływ na sytuację jednostki – przepisu prawnego, który można zasadnie kwestionować jako niekonstytucyjny.

Drugie ograniczenie skargi konstytucyjnej w prawie polskim dotyczy sposobu naprawienia naruszenia jaki taka skarga zapewnia jednostce. Trybunał zauważył, że zgodnie z art. 190 konstytucji jedynym bezpośrednim skutkiem wyroku Trybunału Konstytucyjnego jest utrata mocy obowiązującej przepisu ustawowego uznanego za niekonstytucyjny. Wyrok taki nie oznacza jednak automatycznego uchylecia indywidualnej decyzji, w związku z którą wniesiono skargę. Art. 190 ust. 4 konstytucji zapewnia autorowi wniesionej z powodzeniem skargi konstytucyjnej prawo do żądania do wznowienia postępowania, uchylecia decyzji lub innego rozstrzygnięcia na zasadach i w trybie określonych w przepisach właściwych dla danego postępowania.

Trybunał przypomniał, że na podstawie art. 35 ust. 1 Konwencji, skarżący powinien wykorzystać środki prawne dostępne i wystarczające do zapewnienia naprawienia zarzuconych naruszeń. Ich istnienie musi być wystarczająco pewne nie tylko w teorii, ale i w praktyce. W innym przypadku nie można ich uznać za wystarczająco dostępne i skuteczne.

To prawda, że polska skarga konstytucyjna nie zapewnia natychmiastowego naprawienia naruszenia, bo autor wygranej skargi musi podjąć kolejny krok – domagać się jej wznowienia lub uchylecia wydanej decyzji. Przy ponownym badaniu sprawy właściwe organa mają jednak obowiązek pominięcia przy rozstrzyganiu przepisów uznanych za niekonstytucyjne i zastosować do konkretnej sprawy prawo zgodnie z interpretacją wynikającą z orzeczenia. Dwustopniowy środek prawny przewidziany w prawie polskim może więc doprowadzić do naprawienia naruszenia. To samo dotyczy sytuacji, gdy odwołujący się będzie żądał uchylecia kwestionowanej decyzji, bo w rezultacie dojdzie do utraty mocy decyzji wydanej z zarzuconym naruszeniem Konwencji. Tak więc do naprawienia naruszenia praw wynikających z Konwencji na skutek stosowania niekonstytucyjnego przepisu ustawowego dojdzie pod warunkiem, że przepisy proceduralne wyraźnie umożliwiają wznowienie postępowania lub w inny sposób zmianę sytuacji w rezultacie wyroku Trybunału Konstytucyjnego.

W wyniku analizy ograniczeń polskiej procedury dotyczącej skargi konstytucyjnej Trybunał stwierdził, że można ją uznać za skuteczny środek prawny w rozumieniu Konwencji, jeżeli 1) decyzja indywidualna rzekomo naruszająca Konwencję była wydana w drodze bezpośredniego stosowania niekonstytucyjnego przepisu prawa krajowego, i 2) regulacje proceduralne umożliwiają wznowienie postępowania lub uchylenie ostatecznej decyzji na skutek wyroku Trybunału Konstytucyjnego stwierdzającego niezgodność z konstytucją. W razie spełnienia tych warunków należy na podstawie art. 35 ust. 1 Konwencji wymagać wyczerpania procedury skargi konstytucyjnej”.

*Szott – Medyńska i inni v. Polska (decyzja – 9 października 2003 r.),
Izba (Sekcja III), skarga nr 47414/99
– skarga odrzucona z powodu niewykorzystania
środka prawnego krajowego w postaci skargi konstytucyjnej,
(obszerne fragmenty decyzji Trybunału).*